

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА ЕКОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ І ОЦІНКА РІВНЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

О. В. Лазарєва, кандидат економічних наук, доцент
Чорноморський державний університет імені Петра Могили

У статті висвітлено особливості проведення соціально-економічної та екологічної діагностики сільськогосподарського землекористування. Проаналізовано основні соціально-економічні показники, що характеризують розвиток землекористування. Обґрунтовано завдання щодо побудови концепції формування аграрної політики у землекористуванні.

Ключові слова: земельні ресурси, суб'єкти господарювання, сільськогосподарське землекористування, аграрна політика, природно-ресурсний потенціал.

Постановка проблеми. Серед пріоритетних напрямів розвитку аграрного сектора економіки України важливе місце належить раціональному землекористуванню, що пов'язане із необхідністю формування конкурентних переваг з урахуванням чинників, які здійснюють найбільший вплив на ефективність землекористування. Необхідно аргументовано визначити причини і обґрунтувати передумови, особливості раціонального використання земельних ресурсів, реформування земельних відносин не лише з економічної, а й з екологічної точок зору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оцінки соціально-економічних та екологічних пріоритетів досліджено Горлачуком В. В. [2], Богірою М. С. [1], Сорокою М. П. [7], Котиковою О. І. [4, с. 68-80], Дорогунцовою С. І. [3] та іншими.

У своїх працях ми також досліджували аспекти землекористування, напрями підвищення ефективності використання земельних ресурсів [5]. Проте вважаємо за необхідне окреслити особливості соціально-економічної та екологічної оцінки рівня сільськогосподарського землекористування.

Формулювання цілей статті. Поставлене наукове завдання полягає в обґрунтуванні необхідності проведення соціально-економічної та екологічної оцінки рівня сільськогосподарського землекористування як передумови забезпечення його соціально-економічної та екологічної ефективності, ак-

тивізації інноваційно-інвестиційних процесів за умови раціонального використання природно-ресурсного потенціалу.

Виклад основного матеріалу. Однією із основних складових методологічної основи рівня землекористування є оцінка складу і співвідношення земельних угідь. Найважливішим показником рівня інтенсивності використання земель є питома вага земельних угідь за видами у загальному земельному фонді (табл. 1).

Таблиця 1

Склад і питома вага земельних угідь за видами по Україні, станом на 1 січня 2015 р.

Види угідь	Площа	
	тис. га	%
Сільгоспугіддя	41425,8	68,6
з них:		
рілля	32525,5	53,9
багаторічні насадження	1152,0	1,9
сіножаті	2301,5	3,8
пасовища	5446,8	9,0
Лісові площі	10611,3	17,6
Площі під водою	2422,8	4,0
Болота	980,1	1,6
Забудовані землі	2523,2	4,3
Інші землі	2391,7	3,9
Всього	60354,9	100,0

Джерело: Представлено автором за даними [6, с. 37].

Площа ріллі у розрахунку на душу населення в Україні складає 0,71 га, у Німеччині - 0,15 га, Франції - 0,33 га, Великобританії - 0,11 га, Польщі, Угорщині - відповідно 0,37 га і 0,50 га [6, с. 24]. Крім того, якщо щільність населення в Україні у розрахунку на одну тисячу гектарів орних земель складає 1492,3 людини, то у країнах Європейського Союзу вона є більшою у 2-6 разів, що свідчить про значний невикористаний потенціал земельних ресурсів в аграрному секторі економіки.

Проте структура земельних угідь не дає дійсного уявлення про стан та використання земель, якщо не визначено, хто

користується земельними ресурсами, у якій формі власності вони перебувають, яка структура земель (табл. 2).

Таблиця 2

Загальна земельна площа України та розподіл сільськогосподарських угідь за землевласниками та землекористувачами у 2013 році, тис га

Землевласники і землекористувачі	Загальна земельна площа	Усі сільгосп-угіддя	з них		
			рілля	сіножаті	пасовища
Усього земель	60354,9	41425,8	32525,5	2408,8	5446,8
Землі сільгосп підприємств і громадян	37713,3	36395,4	31032,5	1573,4	2860,0
у тому числі:					
землі сільгосп підприємств	21166,9	20437,2	19186,7	391,3	655,9
з них:					
державних	1144,3	958,8	795,8	33,5	94,8
недержавних	20022,6	19478,4	18390,9	357,8	561,1
землі громадян	16546,4	15958,2	11845,8	1182,1	2204,1
Землі користувачів інших категорій	22641,6	5130,4	1492,7	835,4	2586,8

Джерело: Представлено автором за даними [6, с. 79].

Основна частина сільськогосподарських угідь, що перебувають у власності і користуванні сільськогосподарських підприємств, займає 56,2%, землі громадян - 43,8%. При цьому сільськогосподарські підприємства використовують 61,8% площі орних земель, а громадяни - 38,2%, оскільки останні використовують природні кормові угіддя на площі 3386,2 га для утримання худоби і птиці.

Отже, використання земельних ресурсів залежить від особливостей господарювання і галузевої структури підприємств.

Визначальними пріоритетами політики суб'єктів господарювання на землі є збереження природних (біологічних) особливостей ресурсу, що сприяє нарощуванню валового виробництва сільськогосподарської продукції.

Валовий збір зернових та зернобобових культур у 2013 році збільшився на 25,0 млн т, або на 65,9%, соняшнику - на 134,8% у 2013 р проти 2005 року, картоплі і овочів - відповідно на 11,4 і 35,3%.

Але треба відзначити, що метою ефективного сільськогосподарського землекористування є не лише зростання результатів діяльності, але і збереження природи, у тому числі її головного компонента - ґрунту, який забезпечує рослини поживними речовинами і водою, що сприяє розвитку кореневої системи сільськогосподарських культур.

Така властивість ґрунту досягається за умови вмісту у ньому гумусу, як умови формування його родючості, шляхом поліпшення його фізичних властивостей: його щільності, водопроникності, повітря- і вологоємкості.

Сприяє втіленню завдання щодо підвищення рівня ефективності землекористування, збереження гумусності ґрунтового покриву принцип вирощування сільськогосподарських культур у системі сівозмін, завдяки чому розміщення культур на полях відбувається по чергово у часі на період ротації з вимогами періодичності вирощування культури на одному і тому самому полі.

Втрати гумусу, зумовлені нераціональним землекористуванням, з одного гектара посівів складають -0,689 тонн, для компенсації якого за методикою, що розроблена Горлачуком В. В. [8], у ґрунт потрібно вносити 13,78 тонн гною (табл. 3).

Сучасна політика сільськогосподарського землекористування повинна бути зорієнтована на розміщення у структурі посівних площ багаторічних та однорічних трав, які забезпечують збалансованість економічних, соціальних та екологічних критеріїв розвитку аграрного сектора.

Таблиця 3

Баланс гумусу у ґрунті в Україні

Роки	Баланс гумусу, т	
	на 1 га посіву при заорюванні супутньої продукції та поправочному коефіцієнті на гранулометричний склад ґрунту рівному одиниці	всього
2010	-0,354	-9547571
2011	-0,053	-1464079
2012	-0,578	-16074269
2013	-0,689	-19521212

Джерело: Розраховано автором на основі [6] за методикою [8].

Останні декілька років спостерігається тенденція до позитивних соціально-економічних перетворень на селі: денаціоналізація і роздержавлення землі; приватизація землі і майна; визнання рівноправності приватної, державної і комунальної форм власності на землю і майна; гарантія розвитку різних організаційно-правових та організаційно-господарських структур; створення передумов для розвитку інтегрованих формувань на селі; створена можливість господарювання на засадах екологізації.

Вважаємо, що концепція аграрної політики у землекористуванні має включати такі цільові завдання:

- стимулювання соціально-економічного розвитку сільської місцевості;
- забезпечення достатнього рівня управління земельним фондом, інших видами природних ресурсів, підвищення екологічної свідомості виробників;
- підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора економіки, розширення можливостей просування сільсько-господарської продукції на світові ринки;
- прискорення процесів освоєння світових досягнень у розвитку продовольчих ринків і формування найбільш прийнятної для сільського господарства України організаційно-управлінської структури;
- виведення на суттєво вищий рівень наукового забезпечення аграрного сектора економіки, у тому числі шляхом вибору прогресивних інноваційних схем і механізмів, що вимагає державного регулювання цього процесу.

Висновки. Одним із основних орієнтирів оцінки рівня землекористування є врахування складу і співвідношення земельних угідь. Крім того, важливе значення має вивчення питань щодо розподілу сільськогосподарських угідь за землевласниками та землекористувачами, дослідження тенденцій у виробництві основних сільськогосподарських культур.

Доцільність проведення соціально-економічної та екологічної оцінки рівня сільськогосподарського землекористування сприятиме активізації інноваційно-інвестиційних процесів за умови раціонального використання природно-ресурсного потенціалу.

Список використаних джерел:

1. Богіра М. С. Землекористування в ринкових умовах: еколого-економічний аспект: монографія / М. С. Богіра. – Львів : Львів. нац. аграр. ун-т, 2008. – 225 с.
2. Горлачук В. В. Формування конкурентоспроможності землекористування в регіоні / В.В. Горлачук // Наукові праці. – Миколаїв : ЧДУ ім. Петра Могили, 2010 —Том 133, Випуск 120. – С. 110-115.
3. Екосередовища і сучасність. Т. 1. Природне середовище у сучасному вимірі : [монографія] / С. І. Дорогунцова, М. А. Хвесик, Л. М. Горбач, Пастушенко П. П. – К. : Кондор, 2006. – 424 с.
4. Котикова О. І. Показники та індикатори сталого розвитку землекористування [Електронний ресурс]. О. І. Котикова – Режим доступу : <http://nauka.zinet.info/1/kotykova.php>
5. Котикова О. І. Тенденції вітчизняного землекористування та закономірності переходу його до моделі стійкого розвитку / О. І. Котикова // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2009. – Випуск 3 (42). Том 1. – С. 74-78. – Режим доступу : http://www.mnau.edu.ua/ua/04_04.html
6. Лазарева О. В. Діагностика соціально-економічного стану регіону [Електронний ресурс] / Лазарева О. В. // Вісник аграрної науки Причорномор'я.— 2014. – С. 65-71. – Режим доступу : <http://visnyk.mnau.edu.ua/vypusk-2-78-2014>
7. Сільське господарство України за 2013 рік / [ред. Н. С. Власенко]. —К. : Державна служба статистики України, 2014. – Випуск 2 (78). – С. 236.
8. Сорока М. П. Державне стратегічне планування розвитку регіонів України: теорія, методологія, практика : монографія / М. П. Сорока. – Донецьк : Юго-Восток, 2012. – 519 с.
9. Управління землекористуванням : [підручник] / В. В. Горлачук, О. М. Гаркуша, В. Г. В'юн та ін. ; За ред. В. В. Горлачука. – Миколаїв : Іліон, 2006. – 376 с.

Е. В. Лазарева. Социально-экономические и экологические особенности и оценка уровня сельскохозяйственного землепользования.

В статье исследованы особенности проведения социально-экономической и экологической диагностики сельскохозяйственного землепользования. Проанализированы основные социально-экономические показатели, характеризующие развитие землепользования. Обоснованы задания для построения концепции формирования земельной политики.

Ключевые слова: земельные ресурсы, предприятия, сельскохозяйственное землепользование, аграрная политика, природно-ресурсный потенциал.

O. Lazareva. Social, economic and environmental progress trends and valuation of agrarian lands' utilization level.

The features of realization of social, economic and ecological diagnostics of agrarian land-tenure are reflected in the article. Basic social and economic indexes that characterize development of land-tenure are analysed. The basic tasks that must be taken into account in conception of forming of agrarian politics are given.

Keywords: land resources, agricultural enterprises, agricultural land use, agrarian policy, natural resource potential.